

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2016

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho tsa puo le ditlwaello tsa tshebediso ya puo	(30)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

Metsotso e 50 ho araba KAROLO YA A
Metsotso e 30 ho araba KAROLO YA B
Metsotso e 40 ho araba KAROLO YA C
9. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka hloko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

TEMA YA A

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

O SE KG AHLWE KE NONE E FETA E HLOTS A

1	Lepota o ne a dula Makeleketla. E ne e le rakgwebo ya hafang ka nkatana, mme a na le mosadi le bana ba imametseng, ba bile ba le bohlale sekolong. Ba ne ba dula ba hatisitse thaka tsa bona masepa a manamane ha ho tluwa dithutong, ebile e le dipabala.	
2	Lepota jwalo kaha e le rakgwebo, o ne a ye a kopane le batho ba bangata, nakong eo a ileng dikopanong tsa kgwebo. Kamora dikopano o ne a ye a fpanyetsane maikutlo le borakgwebo ba bang, mme o ne a kgahlwa ke meqoqo ya borakgwebo ba dibakeng tsa Kgauteng. O ne a bona ba le bohlale, a ya le kgongwana hodimo, mme a ipopela setshwantsho seo ekang ho phelwa hamonate Kgauteng. Ditaba tsena tsa bophelo ba ditoropo tsa thunthetsa kelello ya Lepota.	5
10
3	A ntsha tjhelete Lepota ya jwalo, a leba moo pelo ya hae e labalabelang teng. A fihla moo a reka ntlo le ditsha tsa mabenkele ho e meng ya metse ya moo. A fela a falla, a o siya motse wa habo wa Makeleketla. A fihla moo ditsela tsa teng di betlilweng hantle. Ho na le tse ding tse fetang ka hodima tse ding, mme tsohle di phethesela makoloi feela. A lemoha hore puo e buuwang moo ke Sesotho le dipuo tse ding tseo a sa di tsebeng. A elellwa hore mona batho ba teng ba dumedisana ha ba tsebana feela. Ba lelapa la hae ba ne ba hlile ba sulafalletswe hobane ba ne ba sa batle ho tloha Makeleketla.	15
20
4	Motseng ona batho ba teng ba sebetsa ka thata, mme ba tsoha ka madungwadungwane ho ya tshwara dipalangwang tse ba isang mesebetsing e fapaneng. Mebileng mona ho fapakana dikhumbi tse isang batho mosebetsing. Ba bang ke ba palamang Gautrain, mme ba bang ke ba ikisang ka makoloi a bona. Ke lehlana hlana la motimahlaha hoseng ho hong le ho hong. Bana le bona ba ya dikolong ka dipalangwang. Ke semphethekeofete. Maemong ao a jwalo botlokotsebe le bona bo jele setsi. Batho ba sebetsang ka thata ba senyetswa ke ditlokotsebe. Ho tsona polelo e reng 'motho o tla phela ka mofufutso wa phatla ya hae' ha e sebetse hohang. Bosiu le motsheare ba lohotha ho senyetsa batho.	25
30

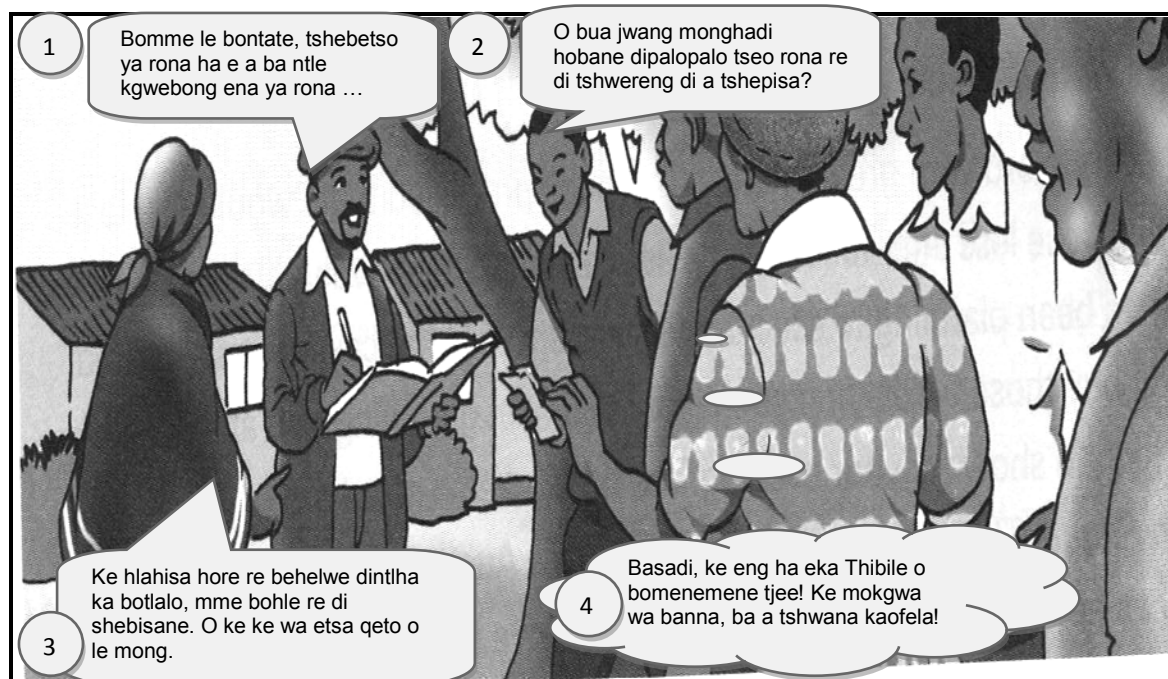
5	Tshebediso ya dithethefatsi tse kang matekwane, nyaope le tse ding ke tsona tse susumetsang batho bana ho senyetsa setjhaba ka mokgwa ona. Ha e le letsoho la molao le dieha ho fihla ho bona. Ba bang ba bana ba mona ba iphelela ditameneng. Ntle le bana ba boletsweng, ho na le ba mona ba bitswang botjhakasemapota, ba duletseng ho potoloha diotlwana ba utswa, ba senyetsa batho. Ka nako tse ding ha ba kgalemelwa, ba buellwa ke batho bao e seng batswadi ba bona dinthong tse ngata tse ba kgothalletsang bobae kaha ba bang ba bona ha ho tsejwe hore ke bana ba bomang le hore ba fihlile jwang motseng ona.	35
6	Ha ba lelapa la Lepota ba bona maemo ana a ditaba, ba hlora le ho feta. Mosadi a mo qeka mehlaena hore ba kgutlele hae, feela eo a hana. Phirimaneng e nngwe mashodu a utswa dikhumbi tse tharo tsa Lepota. Pelo ya qala ya dutla madi. Ka le hlahlamang a bona e nngwe ya tsona tameneng e nngwe, e letsetsa mmimo hodimo. Ho tsujelwa kwae ka ho yona, mme ho tletse banana le bashanyana. A mathela sepoleseng. A fumana ho nyeunya batho ba tlileng ka tsa bona. A kena Lepota a hlahlile mahlo sa leforekanere, a labalabela ho thuswa ka potlako. Lepota a hlalose tsa lepolesa le leng ka tsietsi ya hae. Kgele! la mo tjhwabola habohloko hloko! La re a emele sa hae sebaka. Pelo ya Lepota ya re qhi! A furalla poliseteishene a leba lapeng.	40 45 50
7	Mosadi o bone a se a fihla a ba laela ho phutha tsohle tseo ba nang le tsona yaba yena o dula mohaleng. A letsetsa beng ba dilori tse kgolo tse tsamaisang thepa ya ka tlong. Ka lehlohonolo a e fumana. Ya fihla, ha laelwa thoto ya ntlo kaofela. Lepota a bolella bakganni ba hae ba dikhumbi hore o kgutlele lapeng Makeleketla. A re ya batlang ho tsamaya le yena a ka etsa jwalo. Kamora moo a letsetsa ba rekisang matlo hore ba behe ntlo le mabenkele a hae mmarakeng. Le bona ba fihla ka potlako, mme ba kokotella letlapa le tsebisang batho hore ntlo eo e a rekiswa. Ba etsa jwalo le ka mabenkele. Mapolesa a setse a fumana dikhumbi tsa hae yena a se a tswile ka la pholo kgwaba.	55 60
8	Mosadi le bana ba ne ba thabile haholo. Ha e ba monate ho batswadi le metswalle ya Lepota ha ba bona a se a fihla. Ka lehlohonolo, o ne a sa ka a rekisa ntlo ya hae ya Makeleketla. Bana ba hae ba kgutlela dikolong tseo ba neng ba kena ho tsona. Bophelo ba boela ba e ba monate. Ho tloha mohlang oo Lepota a ithuta hore metse e metle diotlwana feela, mme motho a se kgahlwe ke none e feta e hlotsa.	65
[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa bukeng ya <i>Ditswanya</i> , CJ Teleki. 2009: 26–35]		

- 1.1 Hobaneng ha Lepota a ile a etsa qeto ya ho fallela Kgauteng? (1)
- 1.2 Qolla lentswe le o bolellang hore baradi ba Lepota e ne e le batho ba tshobotsi le sebopeho se setle. (1)

- 1.3 Ke polelwana efe seratswaneng sa 1 e o tsebisang hore bana ba Lepota ba ne ba tshwarisitse baithuti ba bang bothata ka tshebetso ya bona e ntle sekolong? (1)
- 1.4 Ke sepalangwang sefe se fumanwang Kgauteng se siyo Makeleketla? (1)
- 1.5 Ke ketsahalo efe e bontshang hore Lepota o ne a sa natse maikutlo a mohatsae ha a etsa qeto efe kapa efe e mo amang mmoho le bana ba hae? (2)
- 1.6 Ho ya ka tihadimo ya Lepota phapano ke efe pakeng tsa borakgwebo ba Kgauteng le borakgwebo ba dibaka tse ding? (2)
- 1.7 Ke sefe seo mongodi wa tema ee a se akanyang ka puo e reng ditaba tsa borakgwebo ba Kgauteng tsa 'thunthetsa kelello' ya Lepota? (2)
- 1.8 Mongodi o bolelang ha a re; 'Bana ba mona Kgauteng ke botjhakasemapota' seratswaneng sa 5? (2)
- 1.9 Ho ya ka mongodi, ke maemo afe a tswalang botlokotsebe metseng ya Kgauteng? Bolela A MABEDI feela. (2)
- 1.10 Ebe mokgwa oo lepolesa le neng le buisa Lepota ka wona o amohelihile kapa ha o a amohelaha? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.11 Dithethefatsi tse sebediswang ke dinokwane di ama maphelo a setjhaba ka kakaretso jwang? (2)
- 1.12 Hantlente ke eng e ileng ya fetola Lepota maikutlo hore a be a etse qeto ya ho kgutlela hae Makeleketla? (1)
- 1.13 Temaneng ya 7, moleng wa 59–60 mongodi o bolela eng ha a re: '... yena a se a tswile ka la pholo kgwaba'? (2)
- 1.14 Bolela ketsahalo E LE NNGWE e nnetefatsang maele a reng, 'Letsoho la mmuso le le lelele'. (1)
- 1.15 Na ho nepahetse ho etsa qeto efe kapa efe o itshetlehile feela dipuong tse monate tseo o di utlwang di buuwa ke batho jwalo ka ha Lepota a ile a etsa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

TEMA YA B

Boha tema e latelang ebe o araba dipotso tse e latelang.

[Se qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa bukeng ya *Focus*: P Brennan, et al., 2013: 22]

- 1.16 Tshebediso ya letshwao la puo (...) le hlahelang pheletsong ya puo ya sebui se pudulwaneng ya 1 e bolela eng? (1)
- 1.17 Tadima puo e pudulwaneng ya 3.
Maemo a ditaba a totobatswang temeng ya B a fapana jwang le ao o badileng ka ona temeng ya A? (2)
- 1.18 Tadima puo e pudulwaneng ya 4.
Ebe monahano oo o nahanwang ke motho eo, wa hore Thibile o bua sena seo a se buang hobane 'feela e le monna' o totobatsa puo ya mofuta ofe?
Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- A Puo e hlohleletsang.
 - B Puo e bontshang ho tadima ditaba ka lehlakore le le leng.
 - C Puo e leeme e itshetlehileng kgethollong ya bong.
 - D Puo e susumetsang maikutlo.
- (1)
- 1.19 Ha o sheba boitshetleho ba moo ditaba tsee di etsahalang teng o ka re ke sebakeng sa mahaeng kapa sa lekeisheneng? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o totobatsang dintlha tsa sehlooho tse mabapi le diketso tse soto tsa botlokotsebe.

ELA HLOKO

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa tema ena e mabapi le diketso tse soto tsa botlokotsebe ka mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mehopolo ya sehlooho, mme di hlahiswe ka tsela ya seratswana.
3. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**BOTLOKOTSEBE**

Botlokotsebe ke ntho e jwang na? Hangata batho ba etsang mesebetsi ya botlokotsebe ke disenyi le batlatlapi ba se nang botho ba sebele. Ba itjhwesitse matswalo ho folofela bomenemene bo ba lekileng dipelo. Ke ka hoo bongata ba bona e leng maqitolo a se nang nnete.

Botlokotsebe bo atisa ho hlahisa dikotsi, dintwa le dipolayano. Nakong eo botlokotsebe bo etsahalang ka yona, batho ba a thunngwa, mme ba bang ba a shwa. Ka nako e nngwe ho shwa sona setlokotsebe se etsang bonokwane bona, kapa mofetakatsela ya sa tsebeng letho, ha ka nako tse ding ho yeng ho shwe ona mapolesa a thusang ho thibela botlokotsebe bona.

Batho ba ye ba fumane ho sentswa mabenkele a bona, ho thubilwe malapa a bona, mme ka nako e nngwe ba lale ba patetswe malapeng a bona bosiu, e le maraharaha, mme e re ha ho shejwa tshenyo e entsweng moo, e be e le e hlomolang pelo.

Ka nako e nngwe botlokotsebe bo tsamaya le ditsietsi tse atisang ho hlahela tsona dinokwane tsena tse bo etsang. E ye e re o sa dutse, o bone motho a feta a kgile ka sekaja, a matha la Ntshwekge e le hore mapolesa a se a mmehile merebele. A fete a takoloditse, setjhaba se se se mo seohetse le sona, mme e ntse e le: 'Heu, Heu, thibang senokwane ke seo!' Motho wa teng o sa tla tswedipana moo a lekang ho qoba ho ngatwa ka majwe le dikoto. Ka nako eo, o matha tje o kakatletse mokotlana oo a o phamotseng ho monga ona.

Taba ena ya ho phamolela batho ding tsa bona e atile haholo baneng ba se nang boitshwaro, ba diilang le mebila ba se na bakgalemedi. Ba bang ba na le batswadi, feela batswadi ba se ba kgalemme ba bile ba tetse. O tla bona motho a kasakasa ka thepa eo a e utswitseng motseng o mong a batla ho e rekisetsa batho ba bang.

Ka nako tse ding, setjhaba le sona se ye se reke thepa ena e utswitsweng, mme sena ke lona lebaka le etsang hore botlokotsebe bo se ke ba fela.

[E qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa bukeng ya *Monokotshwai*, JJ Moiloa. 1985: 01–02]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

SEBOLAYAMANYOHA

Na o jellwa dijo ke manyoha?
A bolaye
KA HO PANYA HA LEIHLO!

Vermox 100 mg
Dipidisi tse 6

Vermox 500 mg

Vermox 30ml
O bolayang manyoha

VERMOX SD 10ml
O nowang hang feela!

Mokedikedi wa Vermox o bolaya manyoha **KAOFELA** ntle le qeaqeo!

[Se qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa makasineng wa *BONA*, Mmesa 2015:46]

- 3.1 Bohlokwa ba ho fumaneha ha moriana ona ka setshelo se seholo le se senyane ke bofe? (2)
 - 3.2 Tshebediso ya lentswe '**KAOFELA**' e re bolella eng ka sehlahiswa see? (1)
 - 3.3 Babapatsi ba re, 'O bolaya **KA HO PANYA HA LEIHLO!**' Hlalosa hore ke ka lebaka la eng ha ba qatsohisitse polelwana e qatsohisitsweng. (2)
 - 3.4 Ha o lekola ditshelo tsa dipidisi, o bona jwang hore dipidisi tse ding di matla ho feta tse ding? (1)
 - 3.5 Bohlokwa ba tshebediso ya letshwao la makalo polelong ena e reng, 'O nowang hang feela!' ke bofe? (2)
 - 3.6 Na ke ntlha kapa ke mohopolo hore Vermox e ka bolaya manyoha ka ho panya ha leihlo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [10]**

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho Google Social Issues]

- 4.1 Ho ya ka ditaba tsa khathunu ee hobaneng ha banna baa ba tshwere dijana matsohong a bona? (1)
- 4.2 Modise o bolela eng ha a re '... batho bana ba re feta mohwalotso'?
Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tsena tse latelang.
- A Ba feta ba matha.
B Ba feta ba tsamaya butle.
C Ba feta ba sa ba nehe letho.
D Ba feta ba tshohile ba ntse ba hetla. (1)
- 4.3 Na banna baa efela ba hloka jwalo ka ha ba bonahala ba iphetotse mekopakopa tjee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.4 Mantswe a Modise a pudulwaneng ya 2 a reng '... ke bona batho bana ba re feta mohwalotso' a o hlaisetsa maikutlo afe a hae? (2)

- 4.5 Bolela hore na ebe banna baa ba bonahala ba hloka melamu eo ba e tshwereng, ho ya ka kutlwisiso ya hao? Hobaneng o realo? (2)
- 4.6 Ho ya ka makgabane a phedisano, na ke ntho e ntle ho qhekanyetsa batho ka ho ba nkela tjhelete ya bona? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- [10]**

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodimo yona.

TEMA YA F

1	Bosiung boo ho ne ho hlile ho tjhesa kaha e ne e le lehlabula. Batho ba ne ba qetha dikgororo ke motjheso oo wa letetere. Kaha letsatsi la mohlang oo e ne e le la sengadingadi, hona ha hla ha etsa hore mokola a ikaparele borikgwe bo bokgutshwanyane bo bosweu. Hempe o ne a apere e maroboko a masweu le a matsho. Ha e le dieta tsona o ne a rwetse tsa meqathatso tse tshweu.	5
2	E ne e ka ba hora ya borobedi bosiu. Mohlang oo o ne a fohla ho paroletsa motse ona wa Thabong, mme a itsamaela ka maoto. Thena e ne e pokothetse e tsamaya e leletse jwalo ka kamehla. Ho hotona ho ne ho hloma eka ke kwana femeng moo eta ho neng ho lla sa hona.	10
3	Pele mane moo a neng a tshwanetse ho ya feta le teng, ho ne ho e na le difate. Ha a atamela difate tsena, a utlwa a sehwa ke letswalo, meriri ya hae ya baleha ya re shwababa! A ema metsotswana a ntse a qamaka. Pelo e nngwe ya re a kgutlele morao.	
[E qotsitse le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa bukeng ya <i>Ditswanya</i> , CJ Teleki, 1999:22.]		

- 5.1 Fana ka lentswe le latolanang ka moelelo le lentswe 'motjheso' o be o bope polelo ka lona ho bontsha moelelo wa lona. (2)
- 5.2 Fetolela polelo ena ho lekgathe lelwale.
- Ha e le dieta tsona o ne a rwetse tsa meqathatso tse tshweu. (2)
- 5.3 Sebedisa lentswe lena dipolelong TSE PEDI tse nang le meelelo e mmedi e fapaneng. (2)
- 5.4 Qetella polelo ena ka ho kenya lelahlelwa le nepahetseng:
- Ha hotona ho ne ho le metsi ho re ... ke mofufutso! (1)

5.5 Fetolela polelo e latelang ho boetsuwa.

Batho ba ne ba qetha dikgororo ke motjheso oo wa letetere. (2)

5.6 Ngola dipolelo tsena tse pedi hape, mme o di kopanye ho bopa polelo E LE NNGWE.

A ema metsotswana a ntse a qamaka. Pelo e nngwe ya re a kgutlele morao. (1)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70